

XORIJIY DAVLATLARNING JAZONI IJRO ETISH MUASSASALARIDA SODIR BO'LGAN OMMAVIY TARTIBBUZARLIKLARNI BARTARAF ETISHDA UCHUVCHISIZ UCHISH APPARATLARINING O'RNI VA ROLI

Po'latov Do'stiyor Yodgor o'g'li

Harbiy Xavfsizlik va Mudofaa Universiteti magistratura bosqichi tinglovchisi

Saydullayev Ulug'bek Ubaydullayevich

*Ilmiy raxbar: Harbiy Xavfsizlik va Mudofaa Universiteti kafedra sikl boshlig'
falsafa fanlari doktori (Phd), dosent*

Annotatsiya: Mazkur maqolada xorijiy davlatlarning jazoni ijro etish muassasalarida sodir bo'ladigan ommaviy tartibbuzarliklarni bartaraf etishda uchuvchisiz uchish apparatlari (UUA)dan foydalanishning zamonaviy tajribasi tahlil qilingan. AQSh, Buyuk Britaniya, Isroil, Fransiya va Janubiy Koreya tajribasi asosida dronlarning kuzatuv, razvedka, vaziyatni baholash hamda maxsus bo'linmalar harakatlarini muvofiqlashtirishdagi ahamiyati yoritilgan. Shuningdek, UUA texnologiyalarining afzalliklari, cheklovlari hamda ularni O'zbekiston jazoni ijro etish tizimida qo'llash istiqbollari bo'yicha ilmiy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: uchuvchisiz uchish apparati, dron, jazoni ijro etish muassasasi, ommaviy tartibbuzarlik, penitensiar tizim, xavfsizlik, maxsus operatsiya, videokuzatuv.

Kirish: Dunyo mamlakatlarida jazoni ijro etish muassasalarida xavfsizlikni ta'minlash davlatning asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Mahkumlarning ommaviy tartibbuzarligi, qo'zg'olon, garovga olish yoki ommaviy itoatsizlik holatlari inson hayoti, davlat mulki va jamoat xavfsizligiga jiddiy tahdid tug'diradi. Bunday vaziyatlarda tezkor va asosli qaror qabul qilish muhim ahamiyatga ega.

So'nggi yillarda rivojlangan davlatlar tomonidan uchuvchisiz uchish apparatlaridan foydalanish penitensiar tizim xavfsizligini ta'minlashning samarali vositalaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ular real vaqt rejimida kuzatuv olib borish, vaziyatni baholash, xavfli hududlarni aniqlash va maxsus bo'linmalar harakatlarini muvofiqlashtirish imkoniyatini yaratmoqda.

Asosiy qism

Jazoni ijro etish muassasalarida ommaviy tartibbuzarliklarning xususiyatlari

Ommaviy tartibbuzarliklar odatda quyidagi omillar natijasida yuzaga keladi:

- * mahkumlarning ommaviy noroziligi;
- * jinoiy guruhlarining ta'siri;
- * noqonuniy aloqa vositalaridan foydalanish;
- * noqonuniy buyumlarning muassasa hududiga olib kirilishi;
- * boshqaruv tizimidagi kamchiliklar.

Bunday vaziyatlarda tezkor axborot olish va voqealar rivojini kuzatish operatsiyaning muvaffaqiyatini belgilovchi asosiy omil hisoblanadi.

Uchuvchisiz uchish apparatlarining imkoniyatlari

UUAlar quyidagi vazifalarni bajarishda yuqori samaradorlikka ega:

- * muassasa hududini yuqoridan kuzatish;
- * ommaviy tartibbuzarlik o'chog'ini aniqlash;
- * mahkumlarning joylashuvini real vaqt rejimida kuzatish;
- * maxsus bo'linmalarga videoma'lumot uzatish;
- * qochishga urinishlarni aniqlash;
- * tungi kuzatuvni termal kameralar yordamida amalga oshirish;
- * operatsiyani yozib borish va keyinchalik tahlil qilish.

Natijada qaror qabul qilish vaqti sezilarli darajada qisqaradi hamda shaxsiy tarkib xavfsizligi ortadi.

Xorijiy davlatlar tajribasi

AQSh tajribasi

AQShning ayrim shtatlaridagi penitensiar muassasalarda dronlardan tashqi perimetрни nazorat qilish, noqonuniy buyumlar tashlab ketilishining oldini olish hamda favqulodda vaziyatlarda tezkor razvedka olib borishda foydalaniladi. Ayrim muassasalarda sun'iy intellekt elementlari bilan jihozlangan videokuzatuv tizimlari UUA bilan integratsiya qilingan.

Buyuk Britaniya tajribasi

Buyuk Britaniyada dronlar yordamida qamoqxona hududiga mobil telefon, giyohvand moddalar va boshqa taqiqlangan buyumlarni olib kirishga qarshi kurash kuchaytirilgan. Favqulodda vaziyatlarda esa dronlar maxsus bo'linmalarga yuqoridan operativ tasvirlarni uzatadi.

Isroil tajribasi

Isroil xavfsizlik tizimlari yuqori texnologiyalar bilan ajralib turadi. Jazoni ijro etish muassasalarida qo'llanilayotgan dronlar yuqori aniqlikdagi kameralar, infraqizil kuzatuv hamda sun'iy intellekt asosidagi tahlil tizimlari bilan jihozlangan. Bu esa tartibsizliklarni dastlabki bosqichda aniqlash imkonini beradi.

Fransiya tajribasi

Fransiyada UUALar ommaviy tartibbuzarlik vaqtida vaziyatni baholash, maxsus kuchlarni joylashtirish hamda qochish ehtimoli mavjud hududlarni nazorat qilishda qo'llaniladi.

Janubiy Koreya tajribasi

Janubiy Koreyada zamonaviy "aqli qamoqxona" konsepsiyasi doirasida uchuvchisiz uchish apparatlari videokuzatuv, sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan boshqaruv tizimlari bilan integratsiyalashgan.

Uchuvchisiz uchish apparatlarining afzalliklari

UUALardan foydalanish quyidagi ijobiy natijalarni beradi:

- * vaziyatni real vaqt rejimida kuzatish;
- * xavfli hududga xodimlarni yubormasdan razvedka o'tkazish;
- * maxsus bo'linmalar harakatlarini muvofiqlashtirish;
- * operatsiya vaqtini qisqartirish;
- * inson talafotini kamaytirish;
- * moddiy zararni minimallashtirish;
- * qaror qabul qilish aniqligini oshirish.

Muammolar va cheklovlar

Shu bilan birga ayrim muammolar ham mavjud:

- * kuchli radioelektron to'siqlar;
- * batareyaning cheklangan ishlash muddati;
- * noqulay ob-havo sharoiti;
- * axborot xavfsizligi talablari;
- * malakali operatorlar yetishmasligi;
- * uchish xavfsizligini tartibga soluvchi huquqiy normalarning takomillashtirilishi zarurligi.

O'zbekiston uchun takliflar

Xorijiy tajribalarni hisobga olgan holda quyidagi takliflarni ilgari surish mumkin:

1. Jazoni ijro etish muassasalarida UUALardan foydalanishning huquqiy asoslarini ishlab chiqish.
2. Maxsus tezkor guruhlarni zamonaviy dronlar bilan jihozlash.
3. Termal kamera va sun'iy intellekt asosidagi kuzatuv tizimlarini joriy etish.
4. Operatorlarni maxsus tayyorlash va sertifikatlash tizimini yaratish.
5. Favqulodda vaziyatlarda dronlardan foydalanish bo'yicha maxsus yo'riqnomalarni ishlab chiqish.
6. Dronlarni videokuzatuv, signalizatsiya va boshqaruv markazlari bilan yagona axborot tizimiga integratsiya qilish.

Xulosa: Bugungi kunda uchuvchisiz uchish apparatlari jazoni ijro etish muassasalarida xavfsizlikni ta'minlashning eng istiqbolli texnologiyalaridan biri hisoblanadi. Xorijiy davlatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, UUALardan foydalanish ommaviy tartibbuzarliklarni barvaqt aniqlash, vaziyatni tezkor baholash hamda maxsus bo'linmalarining samarali harakat qilishiga xizmat qiladi. Shu bois O'zbekiston penitensiar tizimida ham mazkur texnologiyalarni bosqichma-bosqich joriy etish xavfsizlikni mustahkamlash, inson omili bilan bog'liq xavflarni kamaytirish hamda favqulodda vaziyatlarni boshqarish samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Nelson Mandela Rules (United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners).
2. Birlashgan Millatlar Tashkiloti. Handbook on Dynamic Security and Prison Intelligence.
3. International Committee of the Red Cross. Water, Sanitation, Hygiene and Habitat in Prisons.
4. American Correctional Association. Standards for Adult Correctional Institutions.
5. HM Prison and Probation Service. Prison Security Guidance.
6. European Organisation of Prison and Correctional Services. Best Practices in Prison Security.
7. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat-ijroiya kodeksi.
8. O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining penitensiar tizim faoliyatiga oid normativ-huquqiy hujjatlari.